

## ДРАГОЉУБ ЈОВАНОВИЋ - ИЗМЕЂУ НАУКЕ И АКЦИЈЕ (Поводом 125 година од рођења Драгољуба Јовановића)

### Резиме

У раду се разматра стваралаштво др Драгољуба Јовановића и открива његово ново лице не само као народног трибуна и „учитеља енергије“, већ и као научника и хуманисте. У фокусу истраживања налази се његов пионирски допринос социологији развоја и социологији села, али и социологији културе и мира, као и континуитет борбе за остваривање хуманистичких социјалних и политичких идеала. У раду се истиче значај његових истраживања за дефинисање парадигме рада у савременој науци, за разумевање улоге партиципативне демократије у хуманизацији друштвених односа у индустрији, као остваривање јединства политичке и социјалне демократије у борби за социјализам. Такође, посебно се указује на потребу превредновања идеала младе генерације, у периоду после Великог рата, у кључу култа рада и радног патриотизма, који су неопходни како за изградњу земље, тако и здравих личности за ново наступајуће доба.

**Кључне речи:** Драгољуб Јовановић, парадигма рада, социологија индустријских односа, социологија села, социологија културе.

### УВОД: НОВО ЛИЦЕ ДРАГОЉУБА ЈОВАНОВИЋА, КАО „УЧИТЕЉА ЕНЕРГИЈЕ“, НАУЧНИКА И ХУМАНИСТЕ

После дугог периода прећуткивања тзв. „белих мрља“ из наше националне политичке историје, отворен је процес скидања стигми око бројних личности и њихова рехабилитација. Правно-политичка рехабилитација тек је увод у суштинско истраживање личности и дела и њихове стварне улоге у политичком животу и праве истине о њиховом доприносу историји наше и светске науке. После сваког таквог чина откривамо богато научно наслеђе у нашој традицији и потребу да изнова вреднујемо стваралаштво бројних личности.

Међу таквим личностима, чије аутентично дело и лик после дугог времена контроверзи, тек откривамо спада професор *Драгољуб Јовановић*, човек мултикомплексног идентитета: велики научник, учитељ енергије, политички трибун (првак Земљорадничке левице и Народне сељачке странке), хуманиста и страдалник (који је због критике и политичких сукоба са два аутократска режима /Александаровог између два рата и Брозовог, монопартијског/ одробијао

<sup>1</sup> ljubisa.mitrovic@filfak.ni.ac.rs

преко десет година затвора).<sup>2</sup> Наш завичајац, Пироћанац по пореклу и високом радном елану, али чије дело по научној релевантности превазилази локалне, регионалне и националне оквире.

Драгољуб Јовановић (1895–1977) спада у ред оних узорних академских школараца, који су после Великог рата први завршили високе студије (филозофију и право) и који је одбранио два доктората – из социолошких наука и хуманистике на Сорбони (1923) – од којих је један награђен од стране Француске академије наука. Проблемско поље из тема његових доктората – социологија рада и данас је актуелна (*Оптимални принос од радничког рада* и *Модерни стимуланси радничког рада*), у условима савременог турбокапитализма и неолибералне транзиције без социјалне одговорности, када се у пракси остварује рестаурација капитализма, деструкција социјалне државе, изнова обезвређује радна и социјална права запослених и енормно јачају процеси експлоатације радне снаге.

Иако је зачетке инспирације за своју политичку социјализацију нашао у Србији – у програму задружног социјализма Светозара Марковића, у свом родном Пироту, у синдикалном дому и покрету социјалиста – Јовановић ће их научно идејно надоградити у Француској, у додиру са идејама француских социјалиста и социолога и утицајне Диркемове, односно Буглеове социолошке школе социјалне акције. Сви ови извори значајно су утицали на интелектуални профил научника и борбеног интелектуалца Драгољуба Јовановића, на његово схватање позива социолога: да социолог није само аналитичар, већ и социјални борац. Рекло би се, у духу поруке Светозара Марковића, „да није наше само да описујемо наше бедно стање, већ и да га мењамо“. Или, пак, бурдијеовски казано, да је „социологија борбена дисциплина“, у служби социјалне акције на прометејској измени света.

Овде чинимо осврт само на неке доприносе Драгољуба Јовановића науци, истичући њихов универзални значај и подвлачећи да је велика штета што су његова политичка страст и акција пре и после Другог светског рата „појеле“ његово научно биће. Уверен сам да би овај високоградан „учитељ енергије“, да је остао у академском свету, нашу и светску науку својим стваралаштвом задужио великим научним открићима. Но, и овакав „торзо“ његовог дела зрачи значајним научним резултатима, које треба изучавати и даље развијати. Јер, наука није затворена тврђава, већ отворена заједница чији хоризонт изнова изазива истраживаче на нове напоре и прекорачивање досадашњих њених граница. Она живи од те стваралачке утакмице, у којој се пењемо на рамена претходних генерација са којих се, као са новоосвојених врхова, види боље и даље.

<sup>2</sup> Професор др Драгољуб Јовановић је одлуком Окружног суда у Београду 2009. године правно-политички рехабилитован.

**ИСТРАЖИВАЊЕ ПРОБЛЕМА СОЦИОЛОГИЈЕ РАДА И  
ИНДУСТРИЈСКЕ ДЕМОКРАТИЈЕ**

Драгољуб Јовановић је, својим дисертацијама о раду, заорао велику бразду, ново поље које до тада не само у нашој, већ и у светској науци није било довољно истраживано. То је поље *социологије рада* и индустријских односа и управљања: положаја радника и борбе за достојанство рада, расподела према раду, радничким правима, заштити на раду и култури рада. Међу првима је – изузмемо ли Марксова и Енгелсова истраживања о положају индустријског пролетеријата у XIX веку и Тејлорова о научној организацији рада у Америци – истраживао утицај различитих типова организације и метода рада на радников учинак и допринос на раду, третирајући радника у социолошком смислу, не као пуки додаток машини, већ као антрополошко и социјално биће. У овом контексту значајна су његова истраживања не само разлике између Тејлорове и Фордове организације рада, већ и између ауторитарно-бироократске, централистичке и демократско-партиципативне, мрежне организације рада. Уз стратешку координацију радника, управо она ослобађа иницијативу радника, стимулише његов рад у борби за већу продуктивност рада, хуманизацију производних односа и социјалистички преображај. Према Јовановићу, произвођачка демократија, социјална економија и антагонистичка партиципација, су инструменти друштвене трансформације ка посткапиталистичком алтернативном друштву, „економије среће“ (П. Бурдије) и народног благостања (С. Марковић).

У савременим условима турбокапитализма, оличеног у неолибералном глобализму и транзицији без социјалне одговорности, са експанзијом идеологије тржишног фундаментализма (религијом тржишта), утрт је пут неконтролисане експлоатације и експанзије мегакапитала и социјалдарвинизацији друштвених односа у националним и глобалним односима. Суочени смо са стањем својеврсне дихтомије између хипертехнолошког прогреса и социјалног субразвоја (М. Кастелс). Оваква пракса, која доводи до деструкције социјалне државе, прекаријата, деградације достојанства света рада, постулира пут настајању класних друштвених и регионалних противуречности у савременом свету. У савремености, како је истакнуто на овогодишњем Давосу (2020), богати постају све богатији, а сиромашни све сиромашнији. Наиме, данас 126 милијардера поседује богатство као половина светског становништва, тј. човечанства. Проф. др *Клаус Шваб*, оснивач Социјално-економског форума у Давосу (2020), поручио је да је неопходна промена модела глобалног капиталистичког система и реморализација глобализације, јер ће се у супротном човечанство суочити са новом кризом са неизвесним последицама по свет и будућност човечанства. Такође, све је више критичких социолога који истичу потребу преиспитивања неолибералне стратегије развоја, „транзицију транзиције“ и изградњу алтернативног пројекта посткапиталистичког развоја друштва.

У светлу савремене кризе бројне дијагнозе и препоруке Драгољуба Јовановића, писане још између два рата, данас имају не само научну вредност, већ и друштвену актуелност. Овде подсећамо на неке од њих.

### О ПОТРЕБИ ПРЕВРЕДНОВАЊА ИДЕАЛА НОВЕ ГЕНЕРАЦИЈЕ, АФИРМАЦИЈЕ ЕТИКЕ РАДНОГ ПАТРИОТИЗМА И ПИОНИРСКОМ ДОПРИНОСУ СОЦИОЛОГИЈИ РАЗВОЈА

Најпре, указујемо на актуелност Јовановићеве поруке о потреби превредновања идеала послератне генерације, који истиче да *„нове генерације не могу више да се одушевљавају оним сновима који су лепешили младост наших отаца. Јуначка дела наших предака могу се научно проучавати, али нас више не могу инспирисати... Данас је потребна једна нова врста хероизма: потребан је хероизам рада!“* (Јовановић, 1927: 7).

У својој, како каже студији „малих огледа“, *Култ рада*, Јовановић експлицира тезу о значају *парадигме рада* за развој друштва и етике рада и позива за радно и социјално васпитање и развој личности нових генерација, као и њихово позитивно такмичарство у стваралаштву. У вези с тим, између осталог, пише: *„Рад је мерило свих вредности. Бити човек је религија новог доба“* (Јовановић, 1927: 79). Јовановић указује на антрополошку, етичку и социолошку улогу рада у развоју човекове друштвености, у изградњи његове продуктивне личности – од човека „по себи“ у „човека за себе“.

Јовановић је и пре пионирских експерименталних емпиријских истраживања америчког научника Елтона Мајоа, у области индустријске социологије, као и социолога Жоржа Фридмана, Пјера Навила и Алена Турена, у француској индустрији, први међу научницима изучавао идустријски однос, промене у карактеру рада и организацији рада и управљања под утицајем индустријске модернизације. Разматрајући ефекте које имају Тејлоров и фордистички модел организације рада на радникове учинке на раду, на положај радника и односе између рада и капитала, Јовановић је указао на значај организовања радника и радничких борби за своја права како у индустријском начину производње, тако и у борби за демократију у глобалном друштвеном систему. У овом контексту, Јовановић афирмише своју тезу о *ергократији*, тј. радној, органској, произвођачкој демократији као основу изградње демократије у глобалном друштву, подвлачећи да ослобађање радника, призвођача, представља фундамент подруштвљавања поља политичког разотуђења човека у друштву. На тој основи своја истраживања из области социологије рада повезује са проблематизацијом тема из социјалне психологије и политичке социологије, политичким борбама за асоцијативну демократију – на програму демократског социјализма.

Драгољуб Јовановић се с правом може сматрати једним од пионира социологије рада и еко-социологије развоја у европској соци-

ологији и социологије сељаштва у српској социологији. Одбрањене докторске дисертације и добар део касније публикованих радова потврђују његово продубљено изучавање проблематике рада, најпре у индустрији и пољопривреди, као и дефинисање својеврсне социолошке парадигме о улози рада у развоју економије, друштва, културе и личности. Његови закључци имају не само социолошки, већ и мултидисциплинарни научни значај у истраживању проблематике рада. У том смислу може се рећи да је Јовановић рад изучавао и са антрополошког, социјално-психолошког и културолошког становишта. О раду пише као о „мерилу свих ствари, као највишој вредности и најплеменитијем услову личне среће“ (Јовановић, 1927: 30), основи човекове друштвености и развоју личности; али и као „правој животној радости“ човека и поезији живота (Јовановић, 1927: 33). У поменутој студији – која започиње мислима Емила Золе: „Рад је Бог савременог човечанства“ – Јовановић је исписао својеврсну химну и молитву о човековом стваралаштву.

Упоредно истраживање његовог дела, у социјалном и културном контексту доба у коме су настала, показује да је Јовановић добар познавалац теорије постварања живог рада и отуђења рада и човека и пре него што су 1932. године први пут објављени Марксови рани радови (економско-филозофски рукописи). У експлицирању своје парадигме рада дао је једну антрополошко-социолошку дефиницију улоге рада у развоју личности и друштвеном развоју.

### ИСТРАЖИВАЊЕ СЕЛА И СЕЉАШТВА У ДЕЛУ ДРАГОЉУБА ЈОВАНОВИЋА

Иако је Јовановић, у време свог академског образовања и научне промоције, у фокусу имао социолошко истраживање положаја радника у индустрији и фактора који утичу на продуктивност рада, те се правом може сматрати претечом индустријске социологије и социологије рада код нас, по повратку у земљу његову пажњу окупираће *сељаштво*, које је представљало најмногбројнију друштвену групу, слој и класу у српском друштву и југословенској држави.

Нико се од наших социолога и политичких писаца није бавио сељаштвом, сем Сретена Вукосављевића између два рата и Радомира Лукића после Другог светског рата. И овде је Јовановић заорао „прву бразду“ у нашој научној литератури. О томе сведоче његове студије, почев од *Аграрне политике* (1930) до *Социјалне политике* (1931) (универзитетског уџбеника за студенте Правног факултета у Београду), *Еволуције радничког питања* (1932), *Новог Антеја* (1934), *Социјализма и сељаштва* (1940), као и бројних чланака о сељаштву, задругарству и задружном социјализму.

У свим овим списима, Јовановић показује широко познавање светске литературе о проблемима о којима пише, примењујући мултидисциплинарни, комплементаран приступ у истраживању: комбинујући социјалну анализу са антрополошком и правно-политичком, историјско-компаративни метод са анализом садржаја и пос-

матрања. У том смислу Јовановић није себи дозволио да доктринарно, догматистички приступа изучавању одређених проблема, већ их је структурно и динамички истраживао у контексту времена у коме су настајали.

Његова истраживања о аграрном питању и аграрној политици, социјалном питању и социјалној политици, положају и улози света рада и борбе за ергократију, социјалну државу народног благостања, демократски социјализам и балканској регионалној сарадњи и интеграцији и данас имају научну вредност и друштвену актуелност.

### О КОНТИНУИТЕТУ БОРБЕ ДРАГОЉУБА ЈОВАНОВИЋА ЗА ОСТВАРИВАЊЕ ХУМАНИСТИЧКИХ И СОЦИЈАЛНИХ ИДЕАЛА

Јасно је да Драгољуб Јовановић није писац локалног формата. Као научник, народни трибун и интелектуалац, био је окренут суштинским проблемима и изазовима епохе у којој је живео, о чему говори фокусирање на четири кључне теме: демократија, социјализам, југословенство и балканска (кон)федерација, које су чиниле окосницу и стожер његових хуманистичких и социјалних идеала.

Од најранијих дана па до краја живота, остаће борац за хуманистичке и социјално-еманципаторске идеале свог народа и човечанства. Најречитије о томе сведочи континуитет и доследност његове идејно-политичке и научно-истраживачке оријентације везане за идеје и програм борбе за социјализам. Анализа садржаја његових капиталних дела али и мемоарских записа, то потврђују. Од *Ћачког социјализма*, чијим се идејама „задојио“ у току примарне социјализације у завичајном Пироту, преко *рационалног социјализма*, кога је спознао изучавањем литературе из научног социјализма и социјалистичког покрета у Француској, до *демократског и задружног социјализма*, инспирисан идејама Светозара Марковића и даље дограђиваних властитим оригиналним студијама, као и политичком делатношћу, везаним за покрет земљорадничке левице у Србији и Југославији, чији је идеолог, оснивач, писац програма и доследни народни трибун остао до краја своје политичке каријере. О томе је, у својим мемоарима, записао: „Ја сам увек био човек левице и то морам остати до краја, без обзира на обрт догађаја, чак и без обзира на погрешке које очекујем са стране својих природних савезника“ (Јовановић, 2008: 411).

Оно што је Јовановић научио од француских социјалиста и његових професора левичара било је да научни социјализам није догма, да постоји плурализам пројеката, покрета и путева борбе за социјализам, као и да је изградња социјализма органски повезана са развојем социјалне, политичке и партиципативне самоуправне демократије у друштву.

Феномену демократије – којем се посветио још у својој дисертацији – приступа супстанцијално, суштински и социолошки, а не процедурално, формално. У том смислу, развој демократије изучава у контексту борбе за људска права, остваривање слободе, једнокости и

правде у друштву. Отуда развој политичке демократије органски повезује са развојем индустријске, партиципативне и социјалне демократије. Стога није случајно да се, као млади социјалиста, социолог и хуманиста, определио да у својој дисертацији истражује улогу и значај развоја индустријске партиципативне демократије, покрета радничке контроле и радничких савета (1916–1922) у Европи и свету, за демократију и хуманизацију односа у индустрији. Ове је теме обрађивао комбиновањем методе емпиријског истраживања и теоријском проблематизацијом. Указује, првенствено, на улогу институција и покрета партиципације у индустрији, не само као стимуланса за подизање продуктивности радничког рада, већ и као инструмента класне борбе за промену друштвеног положаја радничке класе, односно органску произвођачку демократију.

Јовановић ће своја истраживања, касније проширити на истраживање демократије у контексту трансформације глобалног друштва, владавине снага *ергократије*, истичући значај стратешког партнерства радника и сељаштва.

У његовим радовима истражује се значај локалне самоуправе, тј. традиција радничког и синдикалног покрета у Србији из 19. века и идеје Светозара Марковића о самоуправи и задружном социјализму. Јовановић је сматрао да социјалистичка демократија треба да надогради и превазиђе домете грађанске револуције остварујући јединство принципа политичке и социјалне демократије. Отуда се принципијелно борио за повезивање борбе за економска права радника и сељака са борбом за политичку демократију, од локалне самоуправе до централних институција у глобалном друштву. У овом контексту, инсистирао је да се „*право на хлеб*, као основно људско право“ (које је истакао *Мара* у Француској грађанској револуцији) мора органски повезати у пракси и остваривати са правом на индустријску демократију, локалну самоуправу и остваривању осталих политичких и људских слобода и права, укључујући и „слободу од страха“. Уколико се жели искорак из преддемократског друштва, чија је владавина заснована на институцији ванекономске присиле (неограниченој моћи владара и диктатури), онда се морају не само институционализовати, већ и остваривати сва грађанска права: од политичких, изборних, до свих врста равноправности (етничке, родне, верске...). Не само теоријски, већ и политички делатно, Драгољуб Јовановић ће, као народни трибун, идеолог сељаштва и земљорадничке левице и анифашиста, истрајавати у тој борби за демократију, долазећи у сукоб са Александровом монархистичком диктатуром и Брозовим монопартијским режимом. Цена тог сукоба било је његово вишегодишње робијање, као опозиционара у оба система. Тиме се придружио оним херојима борбе за демократију, који потврђују Периклову мисао „демократија је акт храбрости“, али је часно борити се за њу, као и за слободу и независност патрије. Она је дело истинољуба и правдољуба. Или како је то дијаболично и метафоријски Петар Кочић дефинисао: „Ко љуби истину и слободу, велик је и храбар као Бог, а презрен као пас“.

Јовановић је припадао оној групи српских интелектуалаца (пored Јована Цвијића, Михаила Пупина, Александра Белића, Недељка Дивца, Милана Богдановића...) која ће одушевљено подржати идеју југословенства из које ће настати покрет уједињења словенских и других народа и који ће довести до стварања Југославије. Протагонисти те идеје сматрали су да се тиме мали словенски народи ослобађају из чељусту Двојне Монархије, а српски народ на разуђеном балканском простору добија шансу да живи заједно у једној својој држави.

У том преломном историјском контексту, када се из Вилсонових четрнаест тачака (формулисаних 8. јануара 1918) које су предвиђале потпуно ослобођење Србије и Црне Горе, као и то да Србија добија излаз на Јадранско море, пише Драгољуб Јовановић у својим *Политичким успоменама*: „Није било речи о Југославији као новој творевини, али ми смо је носили не само у срцу, већ и у политичком уверењу“ (Јовановић, 1997: 411). И док у политичком врху српске елите траје контроверза између Пашића и Александра, у Паризу међу студентима током 1918. и 1919. године трају дискусије о будућности српског и јужнословенских народа, укључујући и конгрес Југословенских студената у Паризу, на коме је већина прихватила југословенство као избор. У вези са овим расправама, Драгољуб Јовановић додатно пише: „Ми, југословенски студенти у Паризу, били смо на страни Југословенског одбора и Народног већа, против српске владе, а за ‚Југословене‘. У томе расположењу нас је укрепило сазнање да је у Женеви образована југословенска лига, којој је председник био Јован Цвијић, секретар Перо Слијепчевић, а чланови угледни јавни радници из Србије, Хрватске и Босне и Херцеговине...“ (Јовановић, 1997: 112)

Иако је Драгољуб Јовановић био доследни републиканац и социјалиста социјалдемократске оријентације, у овим послератним годинама борбе за слободу и ослобођење југословенских народа од аустроугарске хегемоније и колонијализма, у први план су истицани државни разлози (уједињење југословенских народа), а не облик државног уређења. Имајући у виду мултиетничку шароликост становитва на овом геопростору, као и разлике у политичкој традицији, он је будућност сагледавао у кључу федералног уређења новонастајуће државе (Срба, Хрвата и Словенаца, а потом и Југославије), а не унитаризма, као и конфедералног уједињавања и сарадње балканских народа, уз уважавање њиховог културног идентитета и државног суверенитета. У овом контексту треба разумети да је његово залагање за југословенство, за стратешки савез Срба, Хрвата и Словенаца, био израз „духа времена“, али и потребе да се превазиђе даља политичка фрагментација и манипулација овим геопростором од стране колонијалних сила.

Јовановић је будућност Балкана сагледавао у пројекту социјалдемократске перспективе развоја: произвођачко-радне демократије, са снажном локалном самоуправом и демократским уређењем, од локалних институција и заједница, преко региона до федералне организације глобалног друштва и конфедералног облика уједињавања, сарадње и демократске интеграције на Балкану.

Ове идеје о регионалном уједињавању („Балкан, балканским на-родима!“) биле су део визије српских социјалиста с краја 19. и почетка 20. века. У њих су били уткани идеали бројних генерација. Нажалост, ти експерименти су крајем 20. века разбијена, не само лудом игром „убиствених идентитета“, већ и спољних неоколонијалних сила којима није одговарала демократска интеграција Балкана. Политичка фрагментација југословенског и балканског простора, стварање сателитских држава, нов је „колонијални експеримент“ (Х. Хофбауер) који се данас реализује под вођством ЕУ у форми селективног усисавања једне по једне патуљасте државице у корпоративну трговачку мегадржаву ЕУ, по мери интереса европских транснационалних корпорација, под патронатом НАТО структура и техно-политократских елита. Преименовање југоисточне Европе и балканских земаља у западни Балкан само је део „шармирајуће“ евро-дипломатије. Балкан је данас нова европска периферија патуљастих држава, зависних друштава у којима се остварује неолиберални модел „капитализма катастрофе“ (Н. Клајн). Ове земље су дубоко захваћене процесима рестаурације, реколонијације, десувверенизације и протекторизације. И без обзира на медијску пропаганду и нов идеалистички дизајн о „ЕУ без алтернативе“ суочени смо са разореном привредом, све већим класним раслојавањем, енормном незапослености и експлоатацијом, владавином компрадорске буржоазије и сателитских елита. Њихове наде о модернизацији, правној држави и демократији претворене су, за сада, у своју супротност; на делу су процеси контрамодернизације, приватизације државе, јачања партокретског система („демократије без народа“ – М. Диверже) са утицајем страног капитала и владавином компрадорске буржоазије („колонијална демократија“ – А. Зиновјев).

Суочени са оваквом новом настајућом реалношћу периферијског капитализма катастрофе, није случајна реакција не само обичног грађанина, југоносталгичара, већ и публициста о африканизацији Балкана (Д. Милисављевић), као и истицање да „Југославија није била мала, већ смо ми били мали“ (М. Милошевић).

На историји је и науци да покажу како је дошло до успона и слома идеала и пројеката многих покрета на простору Југославије и Балкана, као и колики су удео у томе имале идеолошке илузије, а колико економски и политички интереси спољних и унутрашњих актера.

За сада се морамо критички суочити са кључним егзистенцијалним и развојним проблемима грађана и народа на овом геопростору. Балкан представља мост међу различитим цивилизацијама, на њему је увек историја била већа од његове географије. На њему се, најчешће уз интервенцију страног фактора, производио „вишак историје“, којим нису могле управљати домаће елите (В. Черчил), те отуда и „старатељства“ бројних патрона (Аустроугарске, Немачке, Енглеске, Ватикана, САД, НАТО...).

Извесно је, међутим, да будућност балканских народа није у даљој фрагментацији и сукобима, већ у изграђивању нове стратегије партнерства за развој и мир, регионалну сарадњу и демократску интеграцију, како би овај простор доживео економски и општедруштвени развој, а нове генерације живеље и стварале у миру.

## УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Истичући значај Јовановићевог доприноса социологији рада и социологији села, ваља истаћи да ништа мању вредност данас имају и његове студије и поруке о потреби модернизације друштва и превредновања вредносних назора нових генерација ка култури рада и радном патриотизму, али и о људским правима и демократији, о борби против шовинизма и фашизма. О потреби изградње културе мира на Балкану и балканској конфедерацији, као облику демократске сарадње и равноправне регионалне интеграције. У овом контексту треба подсетити на његове поруке: да се балкански народи, ако желе да буду слободни од колонизаторских апетита старих и нових империјалиста, морају удружити на платформи равноправности и респекта међусобне суверености, културног идентитета и интегритета. Речју, *да будућност Балкана лежи у новим облицима сарадње и интегрисања, а не у поделама и сукобима.*

Истичући да је по својим опредељењима био и остао доследан левичар, социјалиста и републиканац, Драгољуб Јовановић је програмски јасно дефинисао разлику између својих и опредељења противника. У *Политичким успоменама* јасно наглашава: „Наш програм се разликује од програма наших противника. Наши непријатељи су били: капитализам, варварство, аутократија и милитаризам, а наши идеали су били: социјализам, култура, ергократија, тј. владавина рада, мир међу народима и њихова сарадња у сваком погледу“ (Јовановић, 1997: 68). Због нових генерација се питамо: зар побројани идеали нису и данас актуелни, вредности за које је часно борити се и живети?

Верујем да ће наступајуће генерације не само изнова откривати непролазну вредност универзалних идеала грађанске и социјалистичке револуције (*Liberté, Égalité, Fraternité*, право на рад и самоуправу и слободу од страха и достојанство живота...), већ и трагати за путевима њиховог остваривања у пракси, тј. својом друштвеном борбеношћу освајати нове хоризонте револуције, померајући границе прогреса, хуманизације друштва и општечовечанске еманципације. Оживотворење алтернативног пројекта борбе за посткапиталистичко друштво, у коме ће „слобода сваког појединца бити услов слободе за све“ (Маркс), носиће, пак, боју и печат њихових нада и снова, жар енергије њиховог ума и маште, да свет буде богатији и бољи, а људи слободни, равноправни, праведнији и срећнији.

## ЛИТЕРАТУРА

Јовановић, Д. *Култ рада*. Београд: Рад, 1927.

Јовановић, Д. *Политичке успомене*, књ. 2: Сазнања. Београд: Култура, 1997.

---

**DRAGOLJUB JOVANOVIĆ – BETWEEN SCIENCE AND ACTION**  
**(On the occasion of Dragoljub Jovanović's 125<sup>th</sup> birthday)****Summary**

The paper deals with the creative work of Dr. Dragoljub Jovanović and uncovers his new face not only as a public tribune and “energy teacher”, but also as a scientist and humanist. The study focuses on his pioneering contribution to sociology of development and rural sociology, as well as sociology of culture and peace, along with a continuous struggle for achieving humanistic social and political ideals. The paper emphasizes the importance of his research in defining the paradigm of work in contemporary science, as a unification of political and social democracy in the fight for socialism. Furthermore, particular attention is paid to the need for a reevaluation of younger generation's ideals, in the period after the Great War, in the sense of the cult of work and working patriotism, which are necessary both for the development of the country and of healthy persons for the new upcoming times.

**Key words:** Dragoljub Jovanović, paradigm of work, sociology of industrial relations, rural sociology, sociology of culture.

